

גליון עיטורי מרדכי. עם פסקי גדולי הוראה שליט"א

ההלכות נכתבו ע"י הרב מרדכי יעקב מאיר שליט"א. יום ד יב אדר א. פרשת תצוה. תשפ"ד בני ברק.

8417172@gmail.com

בענין אפן חלות ביום שישי ונזכר בליל שבת שלא הפריש חלה

כתוב בתורה (במדבר טו יט) וְהָיָה בְּאֶכְלֹכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תְּרִימוּ תְרוּמָה לַה' רֹאשִׁית עֲרֹסְתֶכֶם חֲלֵה תְרִימוּ תְרוּמָה כְּתִרְוֹמַת גֶּרֶן כֵּן תְּרִימוּ אֹתָהּ. נהגו הנשים ללוש בצק כדי שיעור חלה בערב שבת ולאפות חלות לבצוע עליהם בשבת וי"ט. ויש בזה גם תיקון לאשה שאבדה את אדם הראשון שהיה חלתו של עולם שנברא בערב שבת (משנ"ב סימן רמב סק"ו). מי שמפריש חלה זוכה לברכה שנאמר וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך (גמרא שבת דף לב ב).

א. הפרשת חלה בשבת. א. אסור מדרבנן להפריש חלה בשבת. משום דמיחזי כמתקן מנא. ב. עבר והפריש חלה במזיד. אסור לאכול את החלה בשבת בין למפריש בעצמו בין לאחרים. מותר לאכול את החלה במוצאי שבת. ג. הפריש חלה בשוגג. מותר לאכול בשבת בין למפריש בעצמו בין לאחרים (משנ"ב סימן שלט כה). ד. הפריש חלה במזיד ואין לו חלה אחרת לאכול. יש מחלוקת בפוסקים האם מותר לאכול את החלה בשבת, ויש לעשות שאלת חכם¹.

¹ כתב הרמב"ם פכ"ג משבת ה"ד ז"ל, ואין מגביהין תרומות ומעשרות שזה דומה למקדיש אותן פירות שהפריש, ועוד מפני שהוא כמתקן אותן בשבת. ובהלכה טו המגביה תרומות ומעשרות בשבת או ביום טוב בשוגג יאכל ממה שתיקן, במזיד לא יאכל עד מוצאי שבת, ובין כך ובין כך תיקן את הפירות עכ"ל. מבואר שאסור להפריש תרומה בשבת משום שדמי למקדיש וגם משום דמיחזי כמתקן. וכן פסק השו"ע (סימן שלט ד) אין דנין. ולא מקדישין, ולא מקדישים, ולא מעריכין, ולא מחרימין, ולא מפרישין תרומות ומעשרות. וכולם, אם נעשו שוגגין, או מזידין, או מוטעין, מה שעשו עשוי עכ"ל. וכתב המשנ"ב סק"ו, דה"ה שאסור להפריש חלה.

איתא בגמ' (ביצה דף יז ב) ת"ש המעשר פירותיו בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל לא צריכא דאית ליה פירי אחריני. מבואר מסוגיית הגמ' שהמעשר פירות בשבת במזיד אם אין לו פירות אחרים מותר לאכול את הפירות. ונחלקו הראשונים האם למסקנת הגמ' נשאר תירוצו זה. שיטת שו"ת הרשב"א (ח"ה סימן ח) שלמסקנת הגמ' המעשר בשבת במזיד אסור לאכול אפילו אם אין לו פירות אחרים. ועיין בית יוסף סימן תקג שהביא את הרשב"א. אכן עיין בתוס' (שבת דף מג) שהביאו את דברי הגמ' בביצה שהמעשר במזיד מותר לאכול באופן שאין לו פירות אחרים. ועיין בלחם משנה (פ"ו מהלכות יר"ט ה"י) דשואל מדוע הרמב"ם בפכ"ג משבת לא כתב חילוק שהמעשר בשבת במזיד מותר לאכול אם אין לו פירות אחרים וכן הקשה בנשמת אדם (כלל ט אות ט). ועיין בביאור הלכה (סימן תקכז כג) שהביא את מחלוקת הרמב"ם והרשב"א לגבי מבשל ביר"ט במזיד לצורך שבת ונקט שראוי להחמיר כמו שיטת הרמב"ם שמותר לאכול רק באופן שאין לו תבשילים אחרים.

ועיין מג"א (סימן תה יד) שהביא את דברי הר"ש (פ"ב דתרומות משנה ג) שפסק את דברי הגמ' בביצה שהמעשר בשבת במזיד ואין לו פירות אחרים לאכול מותר לאכול את הפירות. ועיין בשו"ת משיב דבר ח"א סימן לא שכתב שיש בזה מחלוקת ראשונים וכתב שהעיקר להלכה כמו שיטת הרא"ש שאם אין פירות אחרים מותר לאכול. ועיין בספר אורחות שבת (ח"ג עמוד י) שכתבו דכיון שהרמב"ם (פכ"ג משבת ה"ד) והשו"ע (סימן שלט ד) פסקו שהמעשר בשבת במזיד אסור לאכול ולא חלקו שאם אין לו פירות אחרים מותר לאכול לכן פשוט להלכה למעשה שמעשה שבת במזיד באיסור דרבנן אסור בכל אופן עכ"ד. אכן מדברי המג"א (סימן תה יד) והביאור הלכה (סימן תקכז כג) מבואר שדין זה אינו פשוט ויש צד להלכה למעשה שהמפריש חלה במזיד בשבת ואין לו חלה אחרת לאכול שיהיה מותר לאכול את החלה.

ב. פירות טבל הם מוקצה בשבת (משנה שבת דף קכו ב; רמב"ם פכ"ה משבת הי"ט). אם עישרו את הפירות בשבת פקע מהם דין מוקצה. וכן לחם שלא הפרישו ממנו חלה הרי הוא מוקצה מחמת גופו. אבל אם הפרישו חלה בשבת פקע דין מוקצה מהלחם (גמרא שבת דף מג, א; תוס' שבת דף קכח א).

ג. אשה שאפתה חלות לשבת ושכחה להפריש חלה מהעיסה. נזכרו בליל שבת. אסור להפריש חלה בליל שבת. ולכן אסור לאכול את החלות בשבת. אכן יש ב' עיצות באיזה אופן מותר לאכול את החלות. במשך כבר הרבה שנים יש רב אחד שליט"א שגר בעיר בני ברק שנוהג להפריש חלה כל יום וגם בכל ערב שבת בלי ברכה. בשביל להציל את הציבור מאיסור חלה. ומתכוין להפריש חלה עבור כל היהודים בעולם. משום שזכין לאדם שלא בפניו ועושה תנאי שמפריש חלה עבור כל מי ששכח להפריש².

ד. יש אומרים שמי שנזכר בשבת שלא הפריש חלה יכול לסמוך על הרב שמפריש חלה עבור כל מי ששכח. אולם דוקא אם הולך לביתו של הרב ושומע ממנו בפועל שהפריש חלה בערב שבת הזה. אבל אם לא שמע מהרב אי אפשר לאכול משום שיש חשש שאולי הרב לא הפריש חלה. ויש אומרים שגם בסתמא אפשר לסמוך שהרב הפריש את החלה בערב שבת ואין צריך לטרוח ללכת לביתו לשמוע שבפועל הרב הפריש את החלה³.

² שמעתי מהג"ר משה חיים בויאר שליט"א שמפריש חלה שלוש פעמים בכל יום בשביל להציל מאיסור חלה כיון שהיה תקלות בכמה מאפיות שהוציאו למכור סחורה שלא הפרישו ממנה חלה. וגם מפריש בכל ערב שבת 40 דקות לפני שקיעת החמה. ומתכוין להפריש עבור כל העולם. ועושה תנאי שמפריש עבור "מי שחייב בחלה ושכח להפריש". ולפי"ז אדם שבזמן 40 דקות לפני שקיעת החמה זכר שלא הפריש והיה דעתו להפריש בעצמו ואח"כ שכח להפריש, לא מועיל בעבורו ההפרשה כיון שהיה בדעתו להפריש לבד עכ"ד.

³ יש לדון באופן שיש רב שמפרסם שמפריש חלה בערב שבת. האם מותר בסתמא לאכול מהחלות בשבת ולסמוך על הפרשת חלה או שצריך ללכת לבית הרב ולברר שבפועל הרב עשה הפרשת חלה בערב שבת. שו"ע (סימן תט סעיף ח) אם ירצה ישלח העירוב ע"י שליח, ויאמר: בזה העירוב יהא פלוני מותר לילך. ובלבד שלא יהא חרש, שוטה וקטן או שאינו מודה בעירוב; ואם שלחו ע"י חרש, שוטה וקטן אינו עירוב. ואם אמר לאחר לקבלו ממנו, ושלחו ע"י אחד מאלו וראה מרחוק שהגיע שם ונתנו לו, הוי עירוב אף על פי שלא ראה שהניחו האחר, דחזקה: שליח עושה שליחותו עכ"ל. מבואר מדברי השו"ע שפסק לגבי עירוב תחומין שיש חזקה שליח עושה שליחותו.

שו"ע (יור"ד סימן שלא לד) האומר לשלוחו: צא ותרום לי, והלך לתרום, ואינו יודע אם תרם, ובא ומצא כרי תרום, אין חזקתו תרום; חוששין, שמא אחר תרם בלא רשות. הגה: וי"א דבכה"ג חזקתו תרום, דאמרין: חזקה שליח עושה שליחותו, אפילו באיסור דאורייתא. אבל אם אינו יודע אם כרי תרום או לא, אסור לאכול ממנו, דהשליח אומר: ודאי לא יגע בו עד שידע שהוא תרום. (טור בשם הרא"ש והר"ש) עכ"ל. מבואר מדברי השו"ע שלגבי תרומה פסק שאין חזקה שליח עושה שליחותו. ביאור הדברים דהשו"ע פסק שהלכה כמו שיטת ר"נ (בעירובין דף לב, א) שלגבי דרבנן יש חזקה שליח עושה שליחותו ולגבי דאורייתא לא סומכים על חזקה שליח עושה שליחותו. ואפילו שתרומה בזמן הזה דרבנן. צריך לומר דכיון שעיקרה דאורייתא נחשב כמו דאורייתא. אכן שיטת הרא"ש (עירובין פ"ג סימן ג) שבאופן שאם השליח לא יעשה את השליחות יהיה מכשול למשלח סומכים על חזקה שליח עושה שליחותו גם לגבי דאורייתא. והרמ"א פסק כמו שיטת הרא"ש שגם לגבי דאורייתא נאמר חזקה שליח עושה שליחותו עד כמה שיהיה מכשול למשלח. ועיין במשנ"ב (סימן תט סק"נ ושער הציון מה) שהביא את שיטת הרא"ש והרמ"א.

ועיין בספר מנשים באהל שכתב הגר"ע אוירבעך שליט"א בשם מרן הגריש"א זצ"ל (קובץ הוראות מהגריש"א אות קנג) לגבי מי ששכח להפריש חלה בערב פסח שנשאל האם יכול לסמוך על זה שבדרך כלל יש כאלו שמפרישים עבור כולם או שצריך לדעת בודאות שהפרישו. והשיב שיכול לסמוך עכ"ד. ועיין בקובץ היכלא (ח"ד עמוד קצז) שהגרי"מ רובין שליט"א הביא את הוראת מרן הגריש"א זצ"ל ושואל עליו הלא מבואר להדיא בגמ' (עירובין דף לא ב) שאפילו אם שלח להדיא שליח

להפריש עבורו תרומה או חלה אינו יכול לסמוך על השליח שהפריש משום שלגבי דאורייתא לא סומכים על חזקה של יח עושה שליחותו. ואפילו שחלה בזמן הזה דרבנן מ"מ מבואר בתוס' (עירובין דף לב) שלגבי דבר שעיקרו דאורייתא לא סומכים על חזקה של שליח עושה שליחותו עכ"ד.

והנה השו"ע (יור"ד סימן שלא לד) פסק שלגבי תרומה לא אומרים חזקה שליח עושה שליחותו. אפילו דשו"ע סובר שתרומה בזמן הזה דרבנן. ונראה שמבואר להדיא בשו"ע דכיון שתרומה עיקרה מדאורייתא לכן נחשב כמו דאורייתא ולא מועיל בזה חזקה שליח עושה שליחותו. ונראה פשוט שהוראת הגריש"א מיוסדת על שיטת הרא"ש והרמ"א סומכים על חזקה שליח עושה שליחותו גם לגבי איסור תורה, באופן שאם השליח לא יעשה את השליחות יהיה מכשול למשלח. וה"ה בציוור זה כיון שאם הרב לא יפריש חלה יהיה מכשול ולכן סומכים על חזקה שהרב הפריש. ונראה להוסיף אפילו שאף אחד לא שלח את הרב להפריש חלה. מ"מ רב שמפרסם לרבים שמפריש חלה נחשב שהעמיד את עצמו להיות שליח עבור הרבים ויש חזקה שעשה את שליחותו כיון שאם לא יעשה את שליחותו יהיה מכשול לציבור.

אכן שמעתי מהגרמ"ש קליין שליט"א וכן מהגרמ"מ לובין שליט"א שמורים למעשה שאם נודע בליל שבת שלא הפרישו חלה אסור לאכול על סמך הפרשה של רב שמפרסם שמפריש חלה עבור כל הציבור כיון שיש לחשוש שאולי בדיוק באותו ערב שבת הרב שכח או נאנס ולא היה יכול להפריש. ואפילו לפי שיטת הרא"ש והרמ"א שגם לגבי מצוה מהתורה סומכים על חזקה שליח עושה שליחותו, באופן שאם השליח לא יעשה את השליחות יהיה מכשול למשלח. כל זה דוקא בשליח שקיבל עליו לעשות פעולה מסוימת. אבל רב שהתנדב מעצמו לעשות מצוה של הפרשת חלה, לא נחשב שליח. בפרט שהרב בויאר בעצמו אומר שלכתחילה לא יסמכו עליו. ולכן מי שנזכר בליל שבת שלא הפריש חלה צריך ללכת לביתו של הרב לשאול אותו האם בפועל הפריש חלה בערב שבת הזה עכ"ד.

ויש להוסיף בזה עוד. דכתב משנ"ב (סימן תט מט) ז"ל, "ודוקא שהאחר הבטיח לו בפירוש שיקבלו ויניחו לשם עירוב בשבילו אבל אם שתק לו לא אמרינן בזה דחזקה שיעשה שליחותו" עכ"ל. מבואר שרק באופן שהשליח הבטיח למשלח לעשות את השליחות סומכים על החזקה. אבל באופן שלא הבטיח לא מועיל החזקה. אולם יתכן שעיקר כונת המשנ"ב למעט את הסיפא שאם ביקש מהשליח והשליח שתק אין חזקה כיון דשתיקה של השליח לא ראייה שהסכים לגמרי לעשות את השליחות. אבל באופן שאדם נוהג קבוע להפריש עבור הציבור. כמו הגר"מ בויאר שנוהג להפריש כבר יותר משלושים שנה יתכן שיש בזה חזקה של שליח עושה שליחותו.

יש להסתפק ברב עיר או רב שכונה שמפרסם שעושה הפרשת חלה בכל ערב שבת. האם מותר לסמוך על רב העיר בסתמא או שיש חיוב לשאול את הרב. ונראה שיש מקום לומר שמותר לסמוך על רב עיר. משום שמבואר בגמ' (עירובין דף לב, א) שלגבי בי"ד סומכים על חזקה שעושים שליחותם משום שבי"ד לא מתעצלים. ונראה מסברא שרב עיר או רב שכונה שמקבל משכורת ואחראי לדאוג לצרכי הציבור אם הרב מפרסם שמפריש חלה בערב שבת, יש חזקה שהרב הפריש כיון שבי"ד לא מתעצלים. אולם הגרמ"מ לובין שליט"א נקט מסברא שגם כלפי רב עיר אי אפשר לסמוך על חזקה שמפריש חלה. אפילו שהרב מקבל משכורת, מ"מ כיון שהרב לא מחוייב להפריש חלה, אלא מפריש בהתנדבות. יתכן שישכח ולא יפריש. אולם אם הרב רב עיר ימנה אדם מסוים להפריש חלה כיון שהוא שליח של הרב אפשר לסמוך בסתמא שהפריש עכ"ד.

ה. בזמננו יש מערכת טלפונית שניתן להתחבר אליה. כל מי שמחובר למערכת מקבל צינתוק בערב שבת שמאשר שהרב שליט"א עשה בפועל את ההפרשת חלה. כל מי שקיבל את הצינתוק בערב שבת ואח"כ נודע שיש אדם שלא הפריש חלה מותר לסמוך על הפרשת חלה ולאכול את החלות. ראוי מאוד לכל רב שכונה. רב בית הכנסת. או גבאי בית הכנסת. להרשם לקבל השיחה בערב שבת שמודיע שעשו הפרשת חלה. כדי שאם יבואו לשאול אותו בליל שבת יוכל לומר להם שהפרישו חלה. מספר הטלפון שניתן להרשם. קו הפרשת חלה. 0733641915.⁴

ו. כל אדם שאופים חלות בביתו. לכתחילה צריך להפריש חלה בעצמו, או שהאשה בעלת הבית תפריש. לכתחילה אסור לסמוך על הפרשה כללית שעושים עבור כל מי ששוכח להפריש חלה משום ב' סיבות. א. לכתחילה צריך להפריש מן המוקף. ב. צריך להפריש חלה עם ברכה. הרב שמפריש בכלליות עבור מי ששוכח מפריש בלי ברכה. ולכן כל אדם לכתחילה צריך להפריש בעצמו ורק בשעת הדחק יסמוך על ההפרשה שעושים עבור כל הציבור.

ז. עיצה ב. קטן מופלא סמוך לאיש. קטן בגיל יב וכן קטנה בגיל יא יכולים להפריש חלה (שו"ע יור"ד סימן שלא לג). יש עיצה שאם שכחו להפריש חלה ונזכר בשבת. יקנה את כל החלות לקטן בגיל יב או לקטנה בגיל יא. דהיינו שהקטן יגביה את החלות ויזכה בהם. מותר לגדול להקנות את החלות לקטן לצורך מצוה משום שמותר לעשות קנין בשבת לצורך שבת (מג"א סימן שו טו עפ"י שו"ע סימן שכג ז שמותר להקנות כלי לגוי). הקטן יפריש חלה בשבת. מותר לגדול לומר לקטן להפריש חלה בשבת. משום שמותר לספות לקטן איסור דרבנן במקום מצוה של חינוך להפרשת חלה.⁵

⁴ יש לדון האם מספיק שאדם רואה על הצג שקיבל את הצינתוק בערב שבת או שצריך לשמוע בפועל את ההודעה קולית. ויש לדון אם בערב שבת מסוים יהיה אונס והרב לא יוכל להפריש חלה האם גם ישלחו הודעה בקו. ושמעתי ממנהל המערכת שמודיע רק כאשר יש הפרשת חלה. אבל אם יהיה אונס ולא יהיה הפרשת חלה לא ישלח הודעה. ולפי"ז כל מי שרואה על הצג שקיבל את הצינתוק יכול לסמוך שהיתה הפרשת חלה. וכן שמעתי מהגרמ"מ לובין שליט"א שלפי נתונים אלו. כל מי שרואה את הצינתוק על הצג יכול לסמוך על ההפרשת חלה של הרב. והוסיף שצריך לפרסם את המספר לכל הרבנים שכולם ירשמו לקבל את הצינתוק כדי שאם יבואו לשאול אותם בשבת.

⁵ כתב בשו"ת הר צבי ח"ב סימן א ז"ל, הובא לי ספר ציץ הקדש להגה"צ צבי מיכל שפירא זצ"ל וראיתי בסימן יט בעובדא דהוה בשבת ערב פסח שנזכרו שלא הפרישו חלה מהמצות כדן, והורה להם הגאון הק' ר' משה יהושע ליב דיסקין זצ"ל ליתן אחד מהמצות לקטן מופלא סמוך לאיש והוא יפריש ממצה שלו לפטור כל המצות, שוב מצאתי בספר חלת לחם (סימן י ס"ק ז) והוא ג"כ כתב דיש תקנה להפריש חלה בשבת ע"י קטן שהגיע לעונת נדרים, ואי משום דאין שליחות לקטן לזה כתב שיקנו לו במתנה העיסה או הלחם, והיכא דדעת אחרת מקנה אותו קונה מדאורייתא ותהא העיסה שלו ויוכל להפריש, עכ"ל.

כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סימן כח ז"ל, אכן ראיתי בס' ציץ הקדש (ח"א סי' י"ט), והורה הגה"ק מהר"ל ז"ל, ליתן אחד מהמצות לקטן שהוא מופלא סמוך לאיש, והוא יפריש ממצה שלו לפטור כל המצות, ועפי"מ"ש התוס' (פסחים דף פ"ח א ד"ה שה לבית) דהיכא דאיכא חינוך מצוה שרי להאכיל בידים איסור לקטן, הא חדא. שנית בשנת תרמ"ח דהוי ג"כ ער"פ בשבת ושכח א' להפריש חלה מהמצות, ושאל להגה"ק הנ"ל, ולא התיר לו באופן הנזכר רק אמר לו שישתדל למצוא מצות מאחרים עכ"ד. אבל קשה ביותר דברי הספר עובר אורח הנ"ל בחלות חמץ לשבת, דלמה צריך לשליחות בזה, דהרי אפשר שיתן להקטן כל החלות ויפריש חלה בשלו, ואם משום איסור מתנה בשבת ויו"ט, הרי חוץ ממה שמבואר במג"א (סי' ש"ו, טו) דלצורך מצוה שרי כנ"ל עכ"ל.

מבואר שיש ב' אופנים איך להפריש חלה ע"י קטן. א. המהר"ל דיסקין הורה שיתנו מצה אחת לקטן והקטן יפריש חלה מהמצה שהביאו לו על כל המצות. ב. יש עיצה אחרת להקנות לקטן את כל החלות. הקטן יזכה בחלות שיהיו שלו ויפריש

ח. להפריש בין השמשות: היה שקיעת החמה ונזכר שלא הפריש חלה. אם אין לו חלות אחרות מותר להפריש חלה בין השמשות. משום שלא גזרו על שבות בבין השמשות לצורך מצוה. ההיתר להפריש חלה בין השמשות דוקא בארץ ישראל. אבל בחו"ל אסור להפריש חלה בין השמשות כיון שיכול לאכול מהחלות בלי הפרשת חלה ולהשאיר קצת חלה ולהפריש במוצאי שבת (משנ"ב סימן רס"א סק"ד).

ט. זוג שיצאו מביתם לפני שקיעת החמה בערב שבת להתארח אצל ההורים בסעודת ליל שבת. נזכרו בערב שבת שלא הפרישו חלה מהחלות שצריכים לאכול למחרת בבוקר. אפשר להפריש חלה באמצע הדרך. דהיינו שהאשה תברך ותאמר "החלה שנמצאת קעת על השולחן בסלון חתיכה מהקצה של החלה שנמצאת בצד דרום תהיה חלה". אחרי שיחזרו לביתם בליל שבת מותר לחתוך חתיכה מהקצה של החלה ולהפריש. החתיכה של החלה תהיה מוקצה וכל החלות אינם מוקצה⁶.

י. מעשה שהיה באשה שאפתה חלות ולא הפרישה חלה. בליל שבת נזכרה שלא הפרישה חלה. והפרישה חלה באיסור בליל שבת. בעלה חזר מבית הכנסת וסיפרה לו שהפרישה חלה באיסור. הבעל אמר לאשה שחבל שהפרישה חלה כיון שיש הפרשה של הרב מבני ברק שמפריש עבור מי ששכח להפריש. נראה דכיון שהאשה הפרישה חלה גילתה בדעתה שלא רוצה בהפרשה של הרב ולכן אסור לאכול את החלות⁷.

חלה. באופן ב' יש עדיפות כיון שאם החלות נשארים של הבעלים יתכן שצריך להגיע לדין שליחות לתרום חלה של אדם אחר. ואין שליחות לקטן. ולכן עדיף יותר להקנות לקטן את כל החלות.

והנה מבואר שהמהרי"ל דיסקין פקפק בהוראה זו ובשנת תרמ"ח לא הסכים להתיר להפריש חלה ע"י קטן. ונראה שדוקא לגבי הפרשת חלה בערב פסח המהרי"ל דיסקין חזר בו. כיון שאי אפשר להקנות לקטן את כל המצות משום שצריך לאכול מצות לכם אלא אפשר לתת לקטן רק מצה אחת ויפריש ממנה על כל המצות ויתכן שצריך להגיע לדין שליחות גם בתורם משלו על של חבירו ואין שליחות לקטן. אבל בשבת רגילה שיכול להקנות לקטן את כל החלות שפיר מועיל עיצה זו. ועיין בספר דרך אמונה (פ"ו מביכורים ציון הלכה אות שנט) שהביא את עיצת המהרי"ל דיסקין.

ושמעתי מהגרמ"מ לובין שליט"א שמורה למעשה שאפשר לנהוג כמו עיצת מהרי"ל דיסקין שאם שכחו להפריש חלה בערב שבת יקנה לקטן בגיל יב את כל החלות שיזכה בהם והקטן יפריש חתיכת חלה עבור כל החלות. אכן מהגרמ"ש קליין שליט"א שמעתי שאין להפריש חלה בשבת ע"י קטן. משום שישוד ההיתר להפריש ע"י קטן מיוסד על ב' הנחות. א. על שיטת הרשב"א שמותר לספות לקטן איסור דרבנן לצרכו. אולם השו"ע (סימן שמג) פסק דלא כמו הרשב"א. ב. שיטת התוס' (פסחים דף פח) שמותר לספות לקטן איסור דרבנן במקום של מצות חינוך. ועיין שו"ת רעק"א סימן טו שפסק שמותר לתת לקטן לטלטל סידור בכרמלית בשביל שהקטן יתפלל בסידור בבית הכנסת משום שמותר לספות לקטן איסור דרבנן במקום מצוה ולצורך הקטן. והביאור הלכה סימן שמג הביא את רעק"א. אכן עיין בשו"ת חתם סופר (ח"ו סימן יג) שפסק שאסור לתת לקטן לטלטל סידור בכרמלית משום מצות חינוך משום שהרבה ראשונים חולקים על סברא זו. ועיין בספר שאילת משה (שערי תורת הקטן; עמוד תע"א) שפסק כמו החת"ס. ולכן מורה למעשה שאסור לבקש מקטן להפריש חלה בשבת עכ"ל.

⁶ כתב בספר שערי צדק (פרק יד הלכה לג) היה יושב בבית המדרש בערב שבת, ונזכר שלא הפריש חלה, ומתירא שמא תחשך, יאמר ראש החלה שבצפון או שבדרום יהיה חלה, ולמחר מפריש, וכדלעיל בפרק יג סי' יג. ואפילו בארץ ישראל עכ"ל. ועיין בספר משפטי ארץ פרק ו הלכה ח.

⁷ איתא בגמ' (ב"ב דף קל"ב) אמר רב יהודה אמר שמואל הכותב נכסיו לאחר ואמר הלה אי אפשי בהן קנה ואפילו עומד וצווח ורבי יוחנן אמר לא קנה אמר רבי אבא בר ממל ולא פליגי כאן בצווח מעיקרא. וכתב רשב"ם כאן בצווח מעיקרא - מתחלה כשמסר לו זה את השטר התחיל צווח הלכך לא קנה **שאינ מזכין לו לאדם בעל כרחו** דחוב הוא לו דכתיב (משלי טו) שונא מתנות יחיה עכ"ל. וכן

יא. אדם שרוצה לזכות את הרבים ולהפריש חלה בכל ערב שבת ולכוין להפריש עבור כל מי ששכח להפריש. אינו צריך לעשות עיסה ולאפות חלות בכל ערב שבת. אלא יכול לעשות פעם אחת עיסה של שלוש קילו. לאפות שתי קילו ולהפריש חלה ולהתכוין להפריש חלה רק על השתי קילו ויאכל את החלות של השתי קילו. את הקילו הנוסף ישאיר טבל. יכול להקפיא את הקילו שהוא טבל. בכל ערב שבת יקח חתיכה קטנה גרם אחד. ויפריש חלה עבור כל מי ששכח להפריש חלה. יתכוין שמפריש חלה רק עבור אחרים ולא מפריש חלה על הקילו בצק שנמצא אצלו.⁸

פסקו הרמב"ם (פ"ט מזכיה ה"ג) ושו"ע (סימן רמה יא) שהמזכה מתנה לחבירו והמקבל צווח מיד שהודיעו לו לא קנה את המתנה משום שאין זכין לאדם בעל כרחו.

כתב שו"ע (יור"ד סימן שכח סעיף ג) אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה. הגה: מיהו אם ידעין דזכות הוא לבעל העיסה, כגון שהיתה העיסה מתקלקלת, מותר ליטול חלה בלא רשותו, דזכין לאדם שלא בפניו עכ"ל. מבואר שאדם יכול להפריש חלה עבור השני מדין זכין. אכן כמו לגבי מקבל מתנה שאם המקבל גילה בדעתו שלא רוצה לא חל הזכיה. ה"ה לגבי הפרשת חלה אם בעל העיסה גילה דעתו שלא רוצה שחבירו יפריש עבורו לא חל הזכין. לפ"ז אשה שהפרישה חלה בליל שבת הרי היא מגלה בדעתה שלא רוצה את הזכין ולכן אסור לאכול את החלות משום מעשה שבת. אפילו שאם לא היתה מפרישה היה מותר לאכול את החלות בגלל שהפרישו חלה עבורם מדין זכין.

אכן יש להסתפק באופן שהאשה לא ידעה שיש רב שמפריש בערב שבת עבור מי ששוכח ולכן האשה הפרישה חלה באיסור בליל שבת. אחרי שהאשה הפרישה בעלה סיפר לה שלא היתה צריכה להפריש כיון שיש רב שמפריש במיוחד עבור מי ששוכח. ולכאורה יש מקום שמועיל ההפרשה של הרב ולא נחשב שהאשה עשתה ביטול של הזכין. דבשלמא באופן שמספרים לאדם שזיכו עבורו וכאשר שומע שזיכו עבורו הרי הוא צווח לא חל הזכין כיון שמיד שנודע לו גילה בדעתו שלא רוצה שיזכו עבורו. אבל בציור של האשה שלא ידעה, יש מקום לומר שאפילו שהפרישה בעצמה בשבת. מ"מ כיון שאחרי שנודע לה שעשו עבורה זכין והיא מתרצית לזה, יש מקום לומר שמועיל הזכין. אכן שמעתי מהגרמ"מ לובין שליט"א דכיון שהאשה הפרישה לבד בשבת ובפרט באופן שהפרישה עם ברכה, יש בזה גילוי דעת שמבטלת בזה את הזכין שהפרישו עבורה סמוך לשבת עכ"ד.

יש להסתפק עוד דכיון שהעיסה והחלות שייך לבעל אלא ששולח את אשתו להפריש חלה. א"כ עד כמה שהאשה לא הפרישה בערב שבת. הבעל יכול לומר שמעוניין בזכין שהפרישו עבורו. ואפילו שבלייל שבת האשה הפרישה לבד והאשה עשתה גילוי דעת שלא רוצה את הזכין מ"מ הבעל יכול לומר שהוא רוצה את הזכין ומתנגד לגילוי דעת של האשה. אכן שמעתי מהגרמ"מ דכיון שחכמים מסרו לאשה את מצות חלה שיש לאשה זכות קדימה א"כ כיון שהאשה עשתה גילוי דעת שלא רוצה את הזכין ממילא מתבטל הזכין והבעל לא יכול להתנגד לגילוי דעת של האשה.

⁸ כתב בשו"ת ארץ צבי (ח"א סימן מז) ז"ל, "אך יש עצה שיפריש הרב בכל יום באשמורת הבוקר בעת שעדיין לא קנה שום אדם לחם מן הנחתום על הלחמים שכבר נלושו או נאפו שנתחייבו בחלה, ובזה הנני מסכים עם פסקו של כ"ת, ויוכל להכין עיסה או לחם בתחלת השבוע, ויפריש ממנו בכל יום בהשכמה בטרם יכשלו בנ"א באכילת טבל ובמקומות שאופין ב"פ ביום צריך להתוודעות בבירור שעת עשיית הלחם ביום באיזה שעה הוא, ויפריש באותו שעה שישער שכבר נלוש הלחם או נאפה כי הלישה ועריכה ואפי' מסתמא משתתה זמן מה, ואף דהחלה שמפריש הוא מעיסה והלחמים של הנחתום כבר אפיוות לית לן בה, ואם שלא יוכל לתקן הכל מחמת שלא יוכל לצמצם מ"מ מה שאפשר לתקן יתקן, ואף שהוא שלא מן המוקף צדקו דברי כ"ת דניחא לי' לחבר למיעבד איסורא קלילא כי היכי דלא ליעבד ע"ה איסורא רבה ואף דתי' קמא בתוס' שבת (ד' א) דהיינו דוקא כשהחטא יבא על ידו של החבר לא קי"ל כן רק כתי' השני באר"ח (סי' ש"ו ס"ג) ותו דכאן הוי צורך רבים ומותר בכל אופן כמ"ש התוס' (שבת ד' א) דבמצוה דרבים אמרי' חטא כדי שיזכו רבים עכ"ל. מבואר מדבריו שיכין עיסה אחת בתחילת השבוע ויפריש מאותה עיסה כל השבוע. ולכאורה קשה הלא כיון שהפריש פעם אחת כבר תיקן את העיסה ואיך יכול לחזור ולהפריש חלה מאותה עיסה. אלא כונתו שיפריש חלה עבור אחרים ויתכוין שלא מפריש חלה על העיסה בעצמה.

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן נט) שמבאר דבריו ז"ל, וממילא ז"ל ג"כ בנד"ד, דמהני כוונה שלא לפטור באותה חלה שמפריש, רק הלחמים שאפו הנחתומים, ולא העיסה שבידו, - אבל ראיתי בערוך השלחן שם (סי' שכ"ו סעי' ז"א), דדחה זאת בשתי ידיים, והוכיח מדברי הפוסקים הנ"ל, דל"מ כוונה שלא לפטור עיין שם, אבל לעומת זה, מוכח מדברי הגאון המהרש"ם בהגהותיו לאור"ח (הנדפס בס' אור"ח סי' תנ"ז סוף אות א'), דמהני כוונה שלא לפטור עיין שם, וכן ס"ל להבית מאיר (אור"ח סי' תנ"ז ס"א אות ה') עיין שם, - ושו"ר

יב. בערב פסח צריך לזכור להפריש חלה מהמצות. אם נכנס ליל י"ט ונזכר שלא הפריש חלה. לכתחילה ישתדל להשיג מצות אחרות. אם לא יכול להשיג מצות. יש אומרים שמותר להפריש ב"י"ט, משום שמצות אכילת מצה מהתורה דוחה איסור שבות להפריש חלה (פמ"ג סימן תקו א"א סק"ח; כף החיים סימן תנז טז). ויש אומרים שעדיף שלא יאמר בפיו "הרי זו חלה" אלא ירהר בליבו וגם לא יברך (הגרשז"א שש"כ פ"א הערה נה). ראוי שכל מרא דאתרא יעשה הפרשת חלה בערב פסח עבור הציבור, בגלל שמצוי תקלות שלא מפרישים חלה מהמצות (הליכות שלמה פסח פ"ט).

יג. מעשה שהיה שאפו חלות לשבת ושכחו ולא הפרישו חלה. בכניסת שבת הניחו את החלה על סיר שעומד על הפלטה. כדי שהחלה תתחמם. אח"כ נזכרו שלא הפרישו חלה. בציור זה אסור לאכול גם את התבשיל שבתוך הסיר כיון שכלי בולע מאוכל חם טעם בשיעור כדי קליפה (חזו"א הלכות בשר וחלב סימן כב סק"ז). ויש אומרים שכלי שנוגע באוכל חם בולע מהאוכל טעם בשיעור כדי נטילה (פמ"ג הלכות פסח סימן תנא א"א מד). הטעם של החלה נכנס לתוך התבשיל. לפי השיטות שהכלי בולע טעם בשיעור כדי קליפה אם יש בסיר ששים כנגד הקליפה מותר לאכול בשבת את התבשיל. אבל לפי השיטות שהכלי בולע טעם של טבל בשיעור כדי נטילה מסתבר שאין בסיר ששים כנגד הטעם. אם יפרישו חלה במוצאי שבת. אפשר להפריש גם על הטעם של החלה ומותר לאכול את התבשיל במוצאי שבת.

בסיס לדבר האסור

יד. מעשה שהיה שאפו חלות לשבת ולא הפרישו והניחו חלה עטופה בנייר כסף על הסיר להתחמם. בליל שבת נזכרו שלא הפרישו חלה. כעת נודע שהחלות שמונחות על הסיר הם ממ"ג. שאלו האם הסיר נעשה בסיס לחלה שהיא מוקצה. ונראה שהסיר לא נעשה בסיס משום ג' סיבות. א. כיון שבבין השמשות לא ידע שהחלה מוקצה לא חל דין בסיס. ב. היה דעתו בבין השמשות לסלק את המוקצה באמצע שבת (עיין שו"ע סימן שט ד). ג. כיון שבעצם רוצה להניח את החלה על הפלטה. אלא שהניח את החלה על הסיר כיון שיש חוסר מקום על הפלטה אבל אין לו סיבה שהחלה תהיה מונחת דוקא על הסיר. לכן הסיר לא נעשה בסיס לחלה (עיין משנ"ב סימן שט יח). ולפי"ז יכול להגביה את המכסה של הסיר והחלה תיפול לבד ונחשב טלטול מן הצד לצורך דבר המותר דהיינו לצורך האוכל.⁹

דעת הארץ צבי, יש לה מקור במתני' (דחלה פ"ד) וברמב"ם (פ"ז מבכורים ה"ג) שכתב שם, עושה אדם עיסה טהורה, ואינו מפריש חלתה, ומניחה או מניח מקצתה, להיות מפריש עלי' והולך וכו' עיין שם, וקשה דהרי בהפרשת חלה פעם אחת נפטרת כל העיסה, וע"כ צ"ל, דכוונה בפירוש, שלא יפטר מהני, וכמ"ש הדה"ח שם עכ"ל.

⁹ עיין שו"ת שביבי אש (או"ח ח"ב סימן עב) שכתב שאלה זו האם הסיר נעשה בסיס לחלה. ויסוד השאלה באופן שאדם לא יודע שמניח מוקצה על הבסיס האם חל דין בסיס כיון שלמעשה העמיד את הסיר לצורך החלה א"כ הסיר נעשה טפל לחלה או כיון שלא ידע שהחלה מוקצה נחשב כמו שכח כיון שלא היה דעתו שהסיר יהיה בסיס למוקצה.

כתב שו"ת חתם סופר סימן עח ז"ל, עוד קשה במ"ש הש"ס שם ל"ז ע"א ולטעמין נוטלין אי קטמה אין אי לא קטמה לא וכו', וקשה דילמא הך תנא סבר עבר ושהה בלא גרף אסור המאכל ביומא לכל אדם ולמוצאי שבת מותר, נמצא אפילו לכלבים לא חזיא ביומא משום דחזי לאדם למוצאי שבת והו"ל מוקצה ביומא ואין נוטלין אא"כ קטמה והשהה בהיתר, ועיין מג"א סי' ש"ח סקנ"ו וסי' תמ"ו ססק"ג. ואמנם אי המאכל נעשה מוקצה מחמת איסור דרבנן, תלי' באשלי רב רבי ביצה ל"א ע"ב בפירש"י ותוס' בית שהיה מלא פירות ונפחת ע"ש. ומ"מ נ"ל דעכ"פ הכלי לא יעשה בסיס לזה המוקצה הקל לכ"ע, דבלא"ה פליגי באין דעתו להניחו לשם כל היום [סי' ש"ט ס"ד] והכא לא היה דעתו להניחו שם כל היום, ומכ"ש בשוכח ואינו מניח המוקצה עליה בכוונה, והכא אף על גב שנתכוון להניח המאכל לתוך הקדירה מ"מ במה שנעשה מוקצה היה שוכח שהשהה אותו ע"ג כירה ונאסר ולא נעשה קדרה בסיס לזה כנ"ל, ועדיין צ"ע, ותן לחכם עכ"ל.

מבואר מדברי החתם סופר שאם השהה מערב שבת תבשיל באיסור אפילו שאסור לאכול את התבשיל כיון שעבר על איסור שהייה מ"מ הסיר לא נעשה בסיס כיון שנחשב בגדר שכח. ונראה כונתו דכיון שלא ידע את הדין שהתבשיל אסור באכילה לכן נחשב שכח. אפילו שידע את המציאות שרוצה שהאוכל יהיה מונח בכלי. אכן מבואר בחזו"א שאם משהה סיר עם תבשיל על כירה שלא גרופה אוכל נאסר והסיר הוי מוקצה. ולכאורה כונת החזו"א מדין בסיס.

טו. מעשה שהיה שעשו סעודת שבע ברכות. לפני שבאו לומר ברכת המזון נזכרו שלא עשו הפרשת חלה. שאלו האם יאמרו שבע ברכות. והנה האוכל מאכל איסור בשוגג. יש אומרים שמברך ברכת המזון אולם לא עושים זימון (משנ"ב סימן קצו ד). ולפי"ז אין לומר שבע ברכות. דכיון שלא עושים זימון נחשב כאילו אין כאן עשרה שאכלו ביחד¹⁰.

הפרשת חלה בטלפון

טז. שאל אברך מקרית ספר. אשתו אופה חלות כל יום שישי ומפרישה חלה בברכה. יש לו בת נשואה שגרה בבני ברק. הבת בחודש תשיעי וצריכה ללדת. הבת רוצה לקיים מצות הפרשת חלה עם ברכה. אין לבת כח להכין עיסה ולאפות חלות. שאל האברך מקרית ספר האם יכול ביום שישי להתקשר לבתו שנמצאת בבני ברק ולהגיד לה עכשיו יש עיסה מוכנה. מונח כאן על השיש חתיכת בצק קטנה. תעשי קריאת שם בבית שלך תאמרי "החתיכת בצק הקטנה שנמצאת בקרית ספר מונחת על השיש הרי זו חלה" ותקיימי מצות חלה עם ברכה דרך הטלפון האם זה מותר. ונראה שמותר לעשות כן והבת שנמצאת בעיר אחרת יכולה לברך ולעשות קריאת שם¹¹.

¹⁰ ביאור הדברים דכיון שלא עושים זימון מוכח דנחשב שלא היה סעודה של עשרה ביחד אלא יש כאן עשרה יחידים שכל אחד אכל לבד. וכן הסכים הגרמ"ש קליין שליט"א שיברכו ברכת המזון ולא יברכו שבע ברכות דכיון שלא עושים זימון לא מברכים שבע ברכות.

¹¹ לכאורה יש מקום לומר שלכתחילה אסור לעשות קריאת שם באופן שנמצא בעיר אחרת. משום שצריך להפריש חלה מהמוקף. איתא בגמ' ב"מ דף יא מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה אמר רבן גמליאל עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו ועישור אחר שאני עתיד למוד נתון לעקיבא בן יוסף כדי שיזכה בו לעניים ומקומו מושכר לו.

כתב הריטב"א ב"מ דף יא ז"ל, ואיכא דקשיא ליה היאך ר"ג מוציא מעשרות בעודו בספינה והפירות ברשותו דהא לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף (ערוכין ל' ב'), ומתרצים דהכא בשעת הדחק היתה לפי שהגיע זמן הביעור ולא היה אפשר לתרום מן המוקף ובשעת הדחק תורמין ומעשרין שלא מן המוקף. ומסתברא דקושיא ליתא כלל דכיון דמפריש מינה וביה הרי המעשרות מוקפים הם עם הטבל שמתקן ואף על פי שאין הבעלים מוקפים עמהם אין בכך כלום. וזה נ"ל ברור עכ"ל. מבואר מדברי הריטב"א שהדין לתרום מהמוקף שהתרומה והפירות של הטבל יהיו סמוכים ביחד. אבל הבעלים לא צריך להיות ביחד עם הפירות.

כתב שיטה לא נודע למי קידושין דף כו ב עשור שאני עתיד למוד וכו'. ק"ל והלא חזקה על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו (פסחים ט' ע"א) ועוד לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף (עירובין ל' ע"ב), ועוד למה ליה למימר עשור זה נתון לפלוני ועשור זה לפלוני ולהשכיר להם מקום, לימא לצפוננו מעשר ראשון, ולדרומו מעשר שני, וכשיגיע לביתו ליפרשנהו, וליתנינהו למי שירצה, וי"ל שנת הביעור היתה, דתנן התם מי שהיו פרותיו רחוקים ממנו והגיע שנת הביעור מזכה בהם לאחרים, כיצד מעשה בר"ג וזקנים וכו', ומקמי דנפיק מביתו הפריש מעשרותיו על מגורה אחת, אבל מעורבין הו" עכ"ל.

כתב הרמב"ם (פ"ג מתרומות הלכה יז) אין תורמין תרומה גדולה אלא מן המוקף, כיצד היו לו חמשים סאה בבית זה וחמשים סאה בבית אחר לא יפריש מאחד מהן שתי סאים על המאה, שנמצא מפריש ממקום זה על מקום אחר, ואם הפריש שלא מן המוקף תרומתו תרומה והוא שיהיה המופרש שמור אבל אם היה טעון כדי יין או שמן וראה שמשבתרין ואמר הרי הן תרומה על פירות שבביתי לא אמר כלום עכ"ל. מבואר מדברי הרמב"ם שדין מוקף שלא יפריש ממקום זה על מקום אחר. והרמב"ם לא מתייחס כלפי הבעלים היכן נמצא.

ועיין דרך אמונה פ"ג מתרומות ס"ק קמג שמביא מחלוקת ראשונים האם הבעלים צריך לעמוד ליד הפירות. והביא שיטה לא נודע למי קידושין דף כו ב שאם הבעלים לא עומד ליד הפירות נחשב שלא מן המוקף. ועיין מאירי ב"מ דף יא וכן בקידושין דף כו ב שמביאים בזה מחלוקת ראשונים האם שהבעלים לא נמצא ליד הפירות יש בזה חסרון שלא מן המוקף. ובציון הלכה ס"ק רעא מביא חז"א (דמאי סימן ט ס"ק יג) שפסק שלהלכה אין צריך שהבעלים יעמוד ליד הפירות.

כתב רש"י גיטין דף ל ב, מוקף - סמוך כמו אין מקיפין שתי חביות (ביצה דף לב): אסור לחבר לומר תבואה שיש לי במקום פלוני תהא תרומה על זו שמא אותה שעה אינה בעין ואם עשה עשוי עכ"ל. מבואר מדברי רש"י שיסוד הדין שצריך מוקף שמא התרומה אינה בעין. וכן מבואר בתוס' שם. ועיין בדרך אמונה פ"ג מתרומות בציון הלכה ס"ק רסה שכתב שלפי רש"י אם התרומה סמוך לחולין והבעלים לא נמצא ליד הפירות נחשב שלא מן המוקף. ונראה שאם מפריש חלה על עיסה שנמצאת בקרית ספר ורואה בזום את העיסה ואת החלה אין בזה חסרון גם לפי רש"י כיון רואה שנמצא ולא נאבד.